

örökítette a maga és az utókor számára. A magyarság s köztük az erdélyiek az európai memoár-írás divatját hova-hamar átvették és egyéni viszonyainknak megfelelően továbbfejlesztették. Minderről az első kötet bevezetésében Kardos Tibor rajzol tanulmányos képet. Érdemes az emlékirók társadalmi elhelyezkedését is szemügyre venni: azt látjuk, hogy előkelő úr, pap, írődeák és egyszerű polgár egyaránt akad köztük. Ez a jelenség az erdélyi élet fejlettebb műveltségi állapotára, valamint demokratikusabb társadalmi berendezettségére egyaránt jellemző.

Fényi András.

THURZÓ GÁBOR:

SZÍNHÁZI KRÓNIKA

Vannak ötletek — és nem is éppen vadonatajak, — amelyeket csak egyszer lehet megírni. Vagy legalább is annyiszor lehet megírni, míg a lehető leg-tökéletesebb, s éppen ezért végleges, formát nem találnak számukra. Ez történt a játék és valóság ősi ellentéte körül szövődő ősi dráma-magokkal. Pirandello a „Hat szerep keres egy szerzőt“ -ben megtalálta az egyedül lehetséges és egyedül hiteles formát a számára, — az ötlet befejezte pályafutását, még egyszer nem szabad hozzányulni. *Bibó Lajos* mégis újra kísérletezett vele, még pedig ugyanolyan színpadi keretbe állítva, nagyjából ugyanolyan végkövetkeztetést vonva le belőle. Végkövetkeztetést, vagyis azt, hogy a kérdésre nem lehet felelni: nem dönthetjük el, hogy életünkben hol kezdődik a játék és hol ér véget a valóság. A határok egybemosódnak, s ha az író végső élményeként szorongást hagy bennünk, megtette kötelességét. Ezt a szorongást a „*Napfoltok*“ után nem éreztük. De nem éreztük a darabban a drámai feszültséget sem. A mese maga nem túlságosan érdekes, de ha érdekes lenne, akkor sem *Bibó Lajos* sajátos tehetsége tudná érdekessé, lélektanilag elfogadhatóvá tenni. Emlékezzünk a *Jussra*, a *Hibásokra*, — *Bibó* a kevészavú parasztokat hitelesen állítja színpadra, a paraszti problémákat oldja meg a színpadon is a legtöbb sikerrel. S tehetségével egyenrangún. A „*Napfoltok*“ idegen terület. *Bibó* nem érti a társalgási drámák dialógusát, kénytelen fellazítani tömör kifejezési formáit, dagályossá, érzelgőssé, fölösen jelképvivé lesznek mondatai. Egy kis túlzással azt mondhatnók: pszichológiai

vezércikkekké. Értetlenül állunk a konfliktus előtt, nem tud lekötöni és érdekelni, a színpadon mozgó figurák nem mondanak semmit a számunkra. Légüres térben, kellő lélektani indokolás nélkül bonyolítódik sorsuk. Fogadjuk a darabot annak, ami: egy a maga zsánerében kitűnő író tévedésének. A *Nemzeti Színház* előadása sok ponton nagyon jó, s különösen az epizódokban az. *Kiss Ferenc* ripacsdirektora átgondolt, sűrűn drámai és emberi alakítás, modorosságai úgyszólván bele vannak komponálva a szerepbe. *Makay Margit* és *Somogyi Erzsébet* hálátlanabb szerepet kapott, — *Somogyi Erzsébet* fiatal színésznőjét kellett lennek, eltűzött drámaiságúnak tartjuk. A kisebb szereplők közül emberi hangjával néhány pillanatra érdeklődést tudott kelteni a darab iránt *Balázs Samu* és *Timár József*.

*

Thornton Wilder első színpadi művének, „*A mi kis városunk*“ -nak nem az az érdekessége, amit legelőbb gondolnak. Teljesen mellékes, hogy van-e a színpadon díszlet, kellékekkel dolgoznak-e a színészek, illuziót ad-e az, hogy az író szántszándékkal megfoszt minden színpadi illuziótól. Ezek mellékes dolgok, *Thornton Wilder* színjátéka nem nyer azzal, hogy a kínai színpad jelzéseivel dolgozik, de nem vesztene akkor sem, ha figurái díszletek között játszanának és kellékek lennének a kezükben. A darab legfőbb értéke az a mély emberség, amelyik minden sorában úgy ragyog, mint a nagy versekben. Kisvárosi életet látunk a csupasz színpadon, azokat a mindennapokat, melyeket szürkének szoktak nevezni, hiszen nem történik bennük

semmi. Nincsenek megrázó konfliktusai, érzelmes vagy ijesztő eseményei, nincs bennük se vígjáték, se dráma. A mindennapi élet a maga természetességében perog le, kiugró pontjait nem látjuk, hiszen átéljük őket, s az ember nem szokott az események kellős középpontjában rádöbenni arra, hogy élete fordulópont előtt áll, hogy egész életére kiható dolgok történnek vele. Az élet megy a maga útján, kis jelzőkövei vannak, melyeknél megállunk néha, de mielőtt gondolkodni kezdenénk fölöttük, el is felejtjük őket. Thornton Wilder darabja ezt az észrevétlen hullámzást mutatja meg, a legyszerűbb és legmegszokottabb helyzeteket, legmindennapibb érzelmeket és indulatokat. A színpadra odatesz néhány embert, akik elkezdenek élni, úgy ahogy minden kisvárosban, — és minden porcikáján a földnek — élni szoktak az emberek. Történetükben nincs tanulság, még a Rendező, aki igazgatja, behívja őket a színpadra vagy kitessékeli onnan a felesleges figurákat, még az sem kommentál, az is csak mesél. Ő mondja el az összekötő szöveget, ő az élet mindennapjainak tartó-anyaga, — félig az emlékezet, félig a rendező szándék. Félig egy belső folyamat, félig minden dolgok Rendezője, — Isten. Eleinte idegenkedve figyeljük ezt a sok, jelentéktelen szürkeséget, aztán észrevesszük, hogy a darabnak forró belső árama van. Ahogy a két nyárs-polgári család élete elérkezik a temetőhöz, a másvilág földre rögzített jelképéhez, egyszerre szorongató líraiság csap ki a színpadról. Rádöbbenünk arra, hogy mindaz, amit az első két felvonásban láttunk, semmiség volt, értelmetlen és céltalan, — az értelem és a cél itt kezdődik, a „messzi tartományban“, a halálban. Itt kap fényt mindennap, itt válik ünneppé az a keserves és megalázó folyamat, amit életnek nevezünk. Wilder itt se mond bölcsességeket, — ahogy az egész darabban alig akad jó vagy bölcs mondas, tetszetős aforizma, — egyszerűen a szívünkbe markol, elvisz a másvilágra és ráébreszt arra, hogy iszonyú élni. S ezeknek a kisvárosi hétköznapioknak lírátlan líraisága itt lesz mindennél erősebb és megbékéltetőbb költészetté. A *Vígszínház* a kelléknélküli színpadon teljes realizmussal játszatja a darabot. *Hegedűs Tibor* rendezése fokozatosan

porlasztja szét a realizmust és a befejező temető-jelenetben valóságos lírai verssé emeli. *Somlay Artúr*nak kevésbé hálás szerep jutott, ha egyáltalán szerepnek lehet mondani a Rendezőt: főlényes intelligenciája egy nagy színészi és emberi egyéniség fényével ragyogja be a szürke, látszólag fénytelen, de mélyen kettős értelmű mondatokat. *Fényes Aliz* játssza a fiatal leányt, aki a darab végén meghal és elérkezik a túlvilágra. Kitérő, kiemelkedő színészi alakítás: valóságos varázslattal tudja elhitetni a figurát, az ábrázolt különböző életkorokat. Az utolsó felvonásban lélekkel szellemülve formálja meg a fiatal halottat. Amióta színpadon látjuk, ez a legjobb és legtehetségesebb munkája. Nagyon jó a fiatal *Pákozdy Ferenc*, rendkívül érzékeny tehetség. A kisebb szereplők, — *Orsolya Erzsébet*, *Sitkey Irén*, *Vértess Lajos*, *Körmöves Sándor* — jellemzetes, gondosan megformált figurákat hoznak a színpadra.

*

A színpadnak sokféle feladata van. Ha egy író csak szórakoztatni akar, — s azt izlésesen teszi, — betölt egy szükséges, de nem túlságosan előkelő hivatást. Efféle értékei vannak *Manfried Rössner* német szerző habkönnyű, már-már comedia dell'arte-szerű bohóságának, az „*I. Anna és III. Károly*“ -nak. Nincs ebben a vígjátékban semmi mondanivaló, de van benne egy jó adag szív, kedélyesség, kedvesség. Olyan az egész, mint a barokk olasz színpadok canava-ja: vázlat, amit a színész tehetséges és elmés játékkal színesen, ügyesen, mutatósan és főleg mulatságosan tud kitölteni. A *Madách Színház* két jó színészt talált a darabhoz. Mindkettőben jelentős színészi intelligencia van. *Várkonyi Zoltán* megmutatja, hogy mindenhez ért, amit életkora keretei között meg tud valósítani. Itt kedvesnek, gyámoltalannak, viccesnek kellett lennie és jó helyzeteket kellett teremtenie partnere, *Szelezky Zita* számára. És meg is tette, amit tehetett. *Szelezky Zita* hájos volt, kedvesen és érzelmesen beszélt, teleaggatta a kis semmiséget finom, apró ötletekkel. Tehetséges színpadi kettős csinált a jelentéktelen bohóságból kellemes, színészi részében pedig jó estét.

*

„*A pénz nem boldogít*“, — a legújabb

Vaszary-vígjáték címe és tartalma. A pénz nem boldogít, fontos a szív, fontos a szerelem, fontos a kedély. Ha ebből a háromból bőven van valakinek, még az se baj, ha a pénzből is kijut. Ezt az egyszerű, — s eléggé öreg — igazságot nem túlságosan színvonalasan, de kedvesen, mértéktartó komédiázással bizonyítja be a vígjáték. *Vaszary János* nem nagyon finnyás, ha a témák közt kell válogatnia. De van egy erénye, ami magasra emeli a szórakoztató vígjátékírók fölé: kerek és jól ábrázolt figurákat teremt, ügyesen keveri a nem túlságosan vadonatúj bizonydalmakat, pergő és elmés a dialógus-szövege Új darabja tele van remniscenciákkal, van benne egy kis

Scampolo, egy kis Pygmalion, egy kis Éjjeli menedékhely, — de a koktél, amit belőlük összeráz, — ha nem is túlzottan szesztartalmú — eléggé élvezetes. Az *Andrássy Színház* színészei talán mást se tudnának már játszani, mint Vaszaryt, annyira értik ennek a pesti életkép-fajtnak stílusát. *Muráti Lili* ezúttal mint tizenhatéves, tiszta lelkű, de nem éppen illedelmes szájú lápvirág rikatja és neveteti meg a közönséget. Többre nincs alkalmá. De ugyanez a feladata *Vaszary Piroská*nak, *Csontos Gyulán*ak is. A többiek elegánsak, frissek, kedvesek. Az egyetlen *Dénes Györgynek* jutott több: inasfiguráját egyéni színekkel és ötletekkel módja volt jellemezni.

E L V E K É S M Ű V E K

SCHÜTZ ANTAL: *Életem*. Emlékezések. Budapest, Szent István Társulat, é. n. 8° 294 l. Isten embere, ki egyben a Szent Ige tudósa, pontosan a férfikor kritikus esztendejében intő jelet kap, hogy egy időre abba kell hagynia az igazságot kereső elmélyült munkáját. De az addig lázasan dolgozó elme, az isteni szépség fáradhatatlan csodálója még a pihenés idejét sem tudja tétlen semmittevésben eltölteni. Alig épül fel a súlyos betegségből, melyben a halál szele is megérinti, az agya máris dolgozni kezd. A nagy igazságokra való eszmélkedésre még fáradt, de már emlékezni tud. Hogyan jutottam el ideig? — kérdi mintegy magától és a kérdés nyomán feltárul egy nagyvonalú élet s kibontakozik egy megragadó pályamenet.

Meglepően érdekes emberi dokumentum Schütz Antal életének története. Regény — a bámulatbaejtés és az elbűvölés kétes eszközei nélkül. Hőse a temesmegyei sváb fiú, aki derekas küzdelmek árán annyira megtanul magyarul, hogy ennek a különös szépségű, titkos zengésű nyelvnek művésztévé válik. S a nyelvnek magasabb birtokában a lelke, a szellem is tökéletesen idomul a földhöz, a környezethez, a magyar néphez s mint szerzetestanár a gimnáziumban, a piarista teológián, a budapesti egyetemen a megszerzett és egészen magáévá tett nemzeti lelket buzgalmával tanítja az ifjú nem-

zedékek hosszú sorát a legfőbb igazságra. Jóka csapongó képzelete szerint való regényhős az emlékező Schütz Antal, az asszimiláció klasszikus példája, akit azonban nem annyira a magyar föld varázsa ejtett meg, mint inkább a magyar hang zenéje, a magyar szó bűvölete alakított át. Erről az átalakulásáról vall emlékezése során az író. A szerzeteshez, az európai-hírű tudóshoz illően érett alázatosság esendül ki vallomásának minden sorából. Őszinte ez az alázatosság és nyoma sincs benne az önámításnak, a nagyképűségnek. Ezért is becses ez a könyv; vallomásnak és emberi biznyságtételnek egyaránt figyelemreméltó.

Mert Schütz Antal úgy vall, amint a halál lehelletétől imént megborzongott s újra eszméltre ébredt lélek emlékezni tud, szépítgetés és magyarázgatás nélkül. Sorra feltűnnek előtte a régi élmények. Emlék már valamennyi, az emlékező elme mégis olyan közel érzi magát hozzájuk, hogy ítélete, véleménye van mindegyikről. Mintha csak az imént élte volna át a tíz-húsz-harminc évvel ezelőtt lefolyt eseményeket, a légben szétfoszlottnak hitt párbeszédeket. S minthogy ily közvetlen közelről látja és éli emlékeit, a velük való földi vonatkozásai is közeli és csodálatosan emberiek. Az író tárgyilagos és hűvös, áradózó és elragadtatott, elfogult és megértő, higadtan latolgató és felgyúlt képzelet-